

КЛІМЧУК Валентина Анатоліївна,
магістр Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»,
ЧАЙКОВСЬКИЙ Михайло Євгенович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ректор Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемі вільного доступу до освіти людей з особливими потребами. Розглянуто такі поняття, як «інклюзивна освіта», «інклюзія»; зазначені заходи, спрямовані на реабілітацію та соціалізацію дітей з обмеженими можливостями, розглядається законодавство України, яке гарантує державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям з особливими потребами.

Ключові слова: *інклюзивне навчання, інклюзія, діти з особливими потребами, інваліди дитинства.*

На сучасному етапі термін «інклюзивне навчання» є новим для нашого суспільства, тому що протягом тривалого періоду існував пріоритетний принцип, що дітям з обмеженими можливостями слід навчатися в спеціалізованих закладах освіти. Однак А. Колупаєва зазначає, що досвід розвинених країн доводить успішність упровадження інклюзії та отримання вагомих результатів як для осіб з обмеженими можливостями, так і для суспільства в цілому.

Проблема спільного навчання дітей з порушеннями у розвитку є актуальною, хоча й не новою для нашої держави. Інша справа, що вона мала стихійний характер і здійснювалася здебільшого в індивідуальній формі без відповідного забезпечення. Як зазначає А. Колупаєва, на сучасному етапі в Україні відкриваються перспективи змін у системі спеціальної освіти, пов'язані з новим ставленням до дітей з особливими потребами, розв'язанням завдань їхньої інтеграції в суспільство. Політика в Україні стосовно навчання цієї категорії дітей визначається Конституцією України (ст. 46, 53, 49) [9, с. 80], Державною національною програмою «Освіта (Україна XXI століття)», Законом України «Про освіту», Законом України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Законом України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [7, с. 36-42], Постановою Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів», Концепцією стандартів освіти осіб з вадами слуху та багатьма іншими документами.

Проблемою інклюзивної освіти займалися такі вчені, як В.В. Бочковський, В.І. Бондар, А.А. Колупаєва, В.П. Ляхова, К.О. Пінюгіна, Г.М. Хворова та інші [1-2, с. 109-115]. О.П. Мещанінов вказував, що університетська освіта утворює такий осередок освіти, науки та культури у суспільстві, де не тільки відбувається передача знань, умінь та навичок молодому поколінню, формуються світогляд, поведінка, але й закладається власне доля кожного студента та майбутнього суспільства.

Мета статті – розкрити зміст поняття «інклюзивна освіта» та «інклюзія», визначити ресурсний потенціал інклюзії студентів з особливими потребами, а також розглянути особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні.

Інклюзивне навчання – передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [8, с. 24].

Інклюзія – це політика і процес, які забезпечують повну участь усім членам суспільства в усіх сферах життєдіяльності. Останнім часом інклюзія розглядається ширше, ніж просто забезпечення прав людини на освіту. До основних сфер інклюзії індивіда у суспільство відносять підсистеми (сфери) соціального функціонування суспільства: правову, економічну, соціокультурну, соціальну, територіальну, символічну [3, с.12].

На думку К.О. Пінюгіної і В.П. Ляхової, основними завданнями інклюзивного навчання є: здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня в середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти; забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їхніх здібностей; створення освітньо-корекційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів із особливостями психофізичного розвитку; створення позитивного

мікроклімату в загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей із особливими освітніми потребами з іншими учнями; забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами; надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Упродовж кількох років в Україні ведеться цілеспрямований пошук засобів та способів «включення» (інклюзії) дітей з особливими потребами в загальноосвітні, спеціалізовані та вищі навчальні заклади.

Метою «соціально-педагогічного забезпечення» [10, с. 38-41] стає створення умов для підвищення ефективності інтеграції в соціум молоді з обмеженими фізичними можливостями, через виявлення і оптимізацію впливів різноманітних чинників соціального середовища, розробку та впровадження ефективних методів і засобів соціально-педагогічної діяльності щодо даної категорії молоді.

Система освітніх закладів будь-якої країни є провідним фактором соціалізації молоді особистості. Головною метою діяльності навчально-виховних закладів є адаптація до існуючих цінностей та потреб суспільства. Необхідність упровадження нових форм роботи з дітьми з особливими потребами в умовах загальноосвітніх закладів пов'язана не лише із щорічним збільшенням кількості народжуваності таких дітей і їхнім становищем у суспільстві (ізоляція від однолітків, обмеження в спілкуванні та інших видах діяльності), але й зумовлена недостатністю реалізації на практиці залучення дітей з особливими потребами в повноцінний процес навчання поряд з іншими дітьми.

На індивідуальному рівні соціальна інклюзія передбачає наявність таких основних компонентів, як уключеність особи в групу, залучення до діяльності і відчуття приналежності до колективу. Успішність інклюзії залежить від активності особи, її комунікабельності, широкого кола інтересів. Важливу роль відіграє суспільна підтримка інклюзивних процесів, його відкритість і готовність надати індивіду можливість включення у різні сфери суспільної діяльності. В якості індикаторів (показників) соціальної інклюзії для дітей і молоді використовують життєво важливі параметри, які є характеристиками кожної із суспільних підсистем [4, с. 89].

Досягнути цього можна лише шляхом формування позитивної громадської думки, законодавчого, нормативно-правового, наукового та навчально-методичного забезпечення й підготовки кадрів, підвищення фахового рівня педагогів саме в цьому напрямі [6, с. 10]. Варто зазначити, що не хвороба створює обмеження діяльності, а умови життя, що їх може запропонувати суспільство людям з обмеженими можливостями. Умови рівних можливостей досяжні лише в тому суспільстві, де інвалідність розглядається через соціальну концепцію, де відсутня дискримінація інвалідів словами й діями здорових людей. Інклюзія враховує потреби, а також і спеціальні умови та підтримку, необхідну студентам і викладачам для досягнення успіху. Передумовами інтеграції дітей з особливими потребами в активне життя суспільства, є: рівний доступ до суспільства для всіх людей, у тому числі й з обмеженими можливостями, на основі однакових громадянських прав, свобод, привілеїв; створення для дітей з особливими потребами можливостей реабілітації у природному соціальному оточенні; ефективна взаємодія освітніх закладів з батьками, залучення їх до навчального процесу; партнерство педагогів, батьків, психологів, фізичних реабілітологів, соціальних працівників у оцінюванні потреб і перспектив розвитку дитини, визначенні індивідуальної програми її виховання й навчання.

Водночас, не слід соціальну реабілітацію зводити до роботи батьків, педагогів та суспільства в цілому. Оскільки неодмінною умовою соціальної реабілітації є культурна актуалізація особистості, її активна робота над своєю соціальною досконалістю. Якими б сприятливими не були умови реабілітації, її результати залежать від активності самої особистості.

У роботі з дітьми, які мають особливі потреби, необхідно застосовувати певні заходи, спрямовані на реабілітацію та соціалізацію дітей з обмеженими можливостями. Основними з них є:

1. Програмно-методичне забезпечення спеціальних освітніх установ.
2. Підготовка і підвищення кваліфікації кадрів із питань специфіки роботи з дітьми з обмеженими можливостями.

3. Відкриття та розвиток спеціалізованих, профільних Центрів допомоги у реабілітації дітей з обмеженими можливостями.

4. Створення нових освітніх моделей та програм для дітей з фізичними вадами. Впроваджуючи вказані заходи, в роботі з дітьми, що мають функціональні обмеження, слід керуватися такими принципами: орієнтації соціального обслуговування на індивідуальні потреби дитини-інваліда; дотримання прав дитини, повага її особистості; забезпечення рівних можливостей щодо отримання соціальних, культурних, освітніх послуг дітьми з обмеженими можливостями; розроблення та застосування заходів, спрямованих на соціальну адаптацію дітей з обмеженими можливостями [11, с. 38-41].

Широкий вжиток терміна «діти з особливими потребами» зініціювала Саламанкська Декларація, опублікована у 1994 р., де і подано його основне визначення «особливі потреби», що стосується всіх дітей і молодих людей, чиї потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних із навчанням. Багато дітей мають труднощі в навчанні і, таким чином, мають спеціальні освітні потреби на певних етапах свого навчання в школі. У Конституції визначено та стверджено основні права людини, серед яких право на освіту (ст. 53), право на соціальний захист (ст. 46) та ін. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості.

В Україні модель інклюзивної освіти почала набувати значення переважно за ініціативи громадських організацій. На сьогодні в ряді обласних центрів нашої держави діють відповідні заклади. Один із перших таких навчальних закладів, створений у м. Києві у 2005 році, з метою забезпечення батьків інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного росту у відстоюванні прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами, оцінювання потреб і забезпечення надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими освітніми потребами. Цей освітній центр реалізує особистісно-зорієнтований, інклюзивний підхід у навчанні та розвитку дітей від народження до десяти років. Метою діяльності центру є забезпечення батьків інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного росту у відстоюванні прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами. Центр працює для того, щоб батьки отримали широкий спектр послуг безпосередньо в закладі освіти, де навчаються їхні діти [5, с. 109-115]. Його ресурси спрямовані на стимуляцію рівноправності учнів та їх багатоаспектної участі в житті групи, на розвиток у всіх дітей необхідних для спілкування навичок [12, с. 43].

Україна не може сліпо скопіювати досвід інших країн через різні економічні, етнографічні умови та різний менталітет, вона створює свій шлях розвитку інклюзивного навчання. В нашій країні початок інтеграційних процесів «особливих дітей» у масову шкільну систему почався з 90-х років минулого століття. У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їхніх типологічних та індивідуальних особливостей. Але остаточно інклюзивна освіта стала підтримуватись законодавчою базою України з 2010 року, коли до Закону України «Про загальну середню освіту» були внесені зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами.

В системі Інститутів післядипломної педагогічної освіти впроваджено навчальні програми: «Вступ до інклюзивної освіти» (автори: Колупасва А.А., Єфименко С.М.), «Диференційоване викладання в інклюзивному класі» (автори: Таранченко О.М., Найда Ю.М.); навчальну програму та навчально-методичний посібник Колупасвої А.А., Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. «Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі»; навчальну програму та навчально-методичний посібник для педагогічних університетів «Основи інклюзивної освіти» (за заг. ред. А. А. Колупасвої). Результати наукових досліджень Інституту висвітлені у багатьох збірниках наукових праць, монографіях, посібниках, програмних та навчально-методичних комплексах.

Отже, інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям із особливими освітніми потребами, шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з

урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Інклюзія – це політика і процес, які забезпечують повну участь усім членам суспільства в усіх сферах життєдіяльності.

Подальшими напрямками дослідження є розробка методів упровадження моделі інклюзивного навчання осіб з особливими потребами у ВНЗ України.

Список використаної літератури

1. Аргунова Т.П. Интеграция детей-инвалидов в социум: Посредством социально-педагогической реабилитации / Т.П. Аргунова // Наука и образование. – Якутск, 2009. – № 1. – С. 109–115.
2. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть / Інститут вищої освіти АПН України, Державний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. – К., 2001. – 89 с.
3. Астоянц М.С. Социальная инклюзия: попутка концептуализации и операционализации понятия [Електронний ресурс] // М.С. Астоянц, И.Г.Россихина. – Режим доступу : http://pi.sfedu.ru/rspu/science/grants/social_orphanry/lzvestiya_UFY_12.doc
4. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть / Інститут вищої освіти АПН України, Державний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. – К., 2001. – 89 с.
5. Ворон М., Найда Ю. Ресурсні центри для батьків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.svcta/set.ua>. с. 10.
6. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 2006, № 2-3, – С.36-42.
7. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи [Текст] : монографія / А.А. Колупаєва. – К. : Самміт-Книга, 2009. – 272 с. – (Інклюзивна освіта).
8. Конституція України: Прийнята на сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997: зі змінами згідно закону України від 8 груд. 2004 р. № 2222. – Х. : ПП «Інгвін», 2007. – 80 с.
9. Сводина В.Н. Интегрированное воспитание дошкольников с нарушением слуха // Дефектология. – 1998. – № 6. – С. 38–41.
10. Сводина В.Н. Интегрированное воспитание дошкольников с нарушением слуха // Дефектология. – 1998. – № 6. – С. 38-41.
11. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання/ Н. Сабат // Соціальний педагог. – 2008. – № 3. – С. 43.

Стаття надійшла до редакції 28.04.14.

Климчук В. А., Чайковский М. Е. «Введение инклюзивного образования в Украине».

Статья посвящена проблеме, которая касается людей с особыми потребностями. Рассмотрены такие понятия, как «инклюзивное образование», «инклюзия»; определены мероприятия, направленные на реабилитацию и социализацию детей с ограниченными возможностями, рассматривается законодательство Украины, которое гарантирует государственную социальную помощь инвалидам с детства и детям с особыми потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзия, дети с особыми потребностями, инвалиды детства.

Klimchuk V. A., Chaikovskiy M. Y. «Implementation of inclusive education in the higher educational establishments in Ukraine».

The essence of the notion “inclusive education” and “inclusion” are considered in this article, measures directed on the rehabilitation and socialization of children with limited abilities are mentioned. The system of organs and measures of socio-psychological protection and the legislation of Ukraine which guarantees state social help to invalids from childhood and children with special needs are analyzed. Law of Ukraine “About education”, Law of Ukraine “About state social help to invalids from childhood and children with special needs”, Law of Ukraine “About the bases of social protectiveness of invalids in Ukraine”, Law of Ukraine “About rehabilitation of invalids in Ukraine” are mentioned. The aim of “socio-pedagogical supply” is considered as the creation of conditions for the increasing of effectiveness of integration of youth with limited abilities to society through the foundation and optimization of influence of different agents of social environment, creation and implementation of effective methods and measures of socio-pedagogical activity connected with this category of youth.

Keywords: inclusive education, inclusion, children with special needs, invalids from childhood.